

ВИВЧЕННЯ ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК СПЕЦІАЛЬНОСТІ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті розглянуто проблему підготовки вчителів-філологів на факультетах іноземних мов та філологічних факультетах педагогічних вишів України. Проаналізовано попередній досвід підготовки фахівців з другої іноземної мови та зазначено, що науковці розглядали різні аспекти вивчення другої іноземної мови як фаху на різних факультетах вищих педагогічних навчальних закладів. Оцінено сучасний стан підготовки вчителів-філологів за двома спеціальностями. Висловлено думку щодо покращення рівня володіння другою іноземною мовою як спеціальністю шляхом введення її аспектного вивчення на філологічних факультетах педагогічних вишів України.

На початку ХХІ ст., коли Україна приєдналася до Болонського процесу, вивчення іноземних мов є особливо актуальним. На факультетах іноземних мов у різних педагогічних вишах України вже давно склалася освітня традиція вивчати дві, а то й три іноземні мови. Дещо інакшою є ситуація на філологічних факультетах та інших відділеннях, де друга іноземна мова (ДІМ) вивчається як додаткова спеціальність. Вступаючи на спеціальність "Українська (російська) мова та література, іноземна мова", студенти планують отримати однаково якісну підготовку з обох мов. Проте впродовж навчання виявляється, що на вивчення іноземної мови як другої спеціальності відводиться набагато менше годин, у результаті чого суттєво ускладнюється завдання оволодіння нею на достатньому професійному рівні.

Підготовка таких фахівців була розпочата у колишньому Радянському Союзі з 1956 р. В Україні з 1956-57 рр. у декількох педагогічних інститутах (Вінницькому, Житомирському, Запорізькому, Кіровоградському, Сумському, Черкаському) приступили до підготовки вчителів за спеціальностями "українська (російська) мова й література, іноземна мова", а в педагогічних інститутах іноземних мов була введена підготовка з другої іноземної мови, а також з іноземної та української мов [1: 343]. Підготовка таких фахівців є актуальною досі, особливо для роботи у сільській місцевості. Над проблемою підготовки вчителів-філологів за двома спеціальностями працюють багато російських та вітчизняних науковців. Серед них – О. В. Борзова, І. Ю. Голуб, А. О. Квасова, Ю. М. Кажан, Л. О. Калашникова, Б. А. Лапідус, І. М. Мельник, В. П. Неустороєва, І. В. Соколова, Г. А. Солдатов, І. Й. Халимон, Л. Н. Яковлева та ін. У фахових виданнях вийшла низка публікацій, присвячених професійній підготовці вчителів із іноземних мов (ІМ) як другої спеціальності. Так, Г. А. Солдатов наголошує на потребі у вчителях двох ІМ, особливо у сільських малокомплектних школах. Проаналізувавши навчальні плани факультету іноземних мов за кілька років, автор зазначає, що на вивчення ДІМ (німецької) та методики її викладання виділяється набагато менше часу, ніж першій ІМ (англійської). Науковець розробляє рекомендації з удосконалення вивчення методики ДІМ [2: 44].

Стаття О. В. Борзової присвячена проблемі проходження практики студентами з ДІМ. Автор виділяє кілька різновидів труднощів, з якими стикаються студенти-практиканти: мовні, методичні, психологічні, а також дає поради, як їх вирішити, зокрема посилити професійну направленість практичних занять із ДІМ (англійської) [3: 59-60]. У статті В. П. Неустороєвої повідомляється, що з 1986 / 87 навчального року на факультетах ІМ з 5-річним терміном навчання вводиться новий важливий предмет – методика вивчення ДІМ, зазначаються найбільш важливі особливості змісту цього предмета з опорою на методику вивчення першої ІМ [4: 81].

Л. Н. Яковлева розглядає міжкультурну комунікацію як основу навчання ДІМ (німецької) на основі першої (англійської) [5: 4].

Положення Болонської декларації про ґрунтовну підготовку фахівців за однією вузькою спеціальністю суперечить традиції подвійних спеціальностей у педагогічних вишах України, яка закріпилася ще з другої половини ХХ ст. На сьогодні друга спеціальність вважається додатковою спеціалізацією і дає більшу можливість працевлаштування за фахом. У зв'язку з цим М. М. Сосяк наводить приклади подвійних спеціальностей, які виникають на ринку праці у зв'язку з вимогою часу й доводить необхідність створення інтегративних навчальних курсів з урахуванням специфіки ДІМ. Науковець також зазначає важливість застосування новітніх інформаційних технологій та запровадження дистанційного навчання при її вивченні [6: 23].

Статті Л. О. Калашникової [7], І. Ю. Голуб [8], Ю. М. Кажан [9] присвячені вивченню НМ як ДІМ після АМ. Так Л. О. Калашникова подає класифікацію та розкриває специфіку системи вправ на навчання читання НМ як ДІМ після АМ, визначає причини міжмовної інтерференції. І. Ю. Голуб розробляє підсистему вправ для формування соціокультурної компетенції майбутніх перекладачів із німецької мови як ДІМ [8: 32]. Ю. М. Кажан розглядає систему вправ для формування у майбутніх учителів рецептивної лексичної компетенції в НМ як ДІМ. Метою статті Ю. М. Кажан є з'ясування специфіки вправ для формування рецептивної лексичної компетенції у ДІМ (німецькій) після першої (англійської). Автор зазначає фактори, які зумовлюють специфіку системи вправ для формування рецептивної лексичної компетенції в ДІМ, а також розробляє види вправ, які доцільно пропонувати студентам для цього. Спираючись на точку зору Г. Нойнера, науковець виділяє спеціальні методичні принципи навчання ДІМ: принцип когнітивного навчання; опори на

контекст із розумінням текстів; орієнтування на певні теми; опори на тексти; ефективної організації навчального процесу завдяки економії часу та активізації студентів [9: 39].

У свою чергу, А. Жулківська та М. Кобець виділяють методологічні принципи, що є основою лексичного підходу у викладанні другої мови як іноземної [10: 33].

У численних публікаціях автори зазначають, що вивчення ДІМ є так само важливим, як і першої. Як зазначає О. Квасова, на факультетах іноземних мов ДІМ (а саме – німецька) є не менш важливою, ніж перша (англійська). Автор розмежовує поняття "ДІМ" на різних факультетах, де ДІМ є додатковою спеціальністю. На думку О. Квасової, студенти, які навчаються за спеціальностями "українська мова та література, англійська мова", "міжнародні економічні відносини, переклад" і т. п., не мають таких передумов для успішного опанування ІМ, включаючи і природні задатки, як студенти факультетів іноземних мов, а мета, зміст та методи їхнього навчання неоднакові [11: 118].

Таким чином, науковці сходяться на думці, що вивчення ДІМ як спеціальності є дуже важливим і має спиратися на попередні знання та методологічні принципи вивчення першої мови, іноземної чи рідної. За класифікацією професійно-педагогічних вмінь з іноземної мови В. Перлової, дуже важливими є вміння формувати лексичні та граматичні навички, визначати сформованість мовленнєвих навичок та вмінь їх оцінювати [12: 90]. Для цього необхідно, щоб такі вміння сформувалися у студентів-філологів.

За словами І. В. Соколової, у 50–60-х рр. ХХ ст., коли подвійні спеціальності з предметним полем "іноземна мова" тільки вводилися, надавалася перевага вивченню предметів з іноземної мови [13]. При цьому, як встановлено О. Є. Мисечко, перші кроки у введенні другої спеціальності супроводжувалися цілою низкою об'єктивних труднощів, зокрема складнощами у забезпеченні цієї спеціальності фахівцями-викладачами, невідповідністю навчально-методичної бази, недостатньою кількістю навчальних програм, підручників, навчальних посібників, нерозробленістю деяких навчальних курсів і повною відсутністю навчального забезпечення з них тощо [1: 345-346]. Незабаром майбутні вчителі-філологи почали вивчати різні аспекти ІМ: практику мови та аналіз текстів, фонетику, граматику, лексикологію, а також історію мови, літературу країни, мова якої вивчається, новітню історію країни, мова якої вивчається. Підготовка вчителів-філологів широкого профілю забезпечувалася також такою дисципліною, як методика викладання іноземних мов. Дослідниця зазначає, що для забезпечення фахової підготовки вчителів-філологів за двома спеціальностями дотримувався принцип послідовності та опори на засвоєні раніше знання. Цей принцип проявлявся в тому, що вивчення спецкурсів з історії іноземної мови, лексикології, теоретичної фонетики й граматики базувалося на опрацьованому змісті курсу вступу до мовознавства [13: 98]. Загалом вивчення ІМ як другої спеціальності, як відзначає О. Є. Мисечко, мало на меті суто практичне засвоєння мови й оволодіння методикою її викладання [1: 347].

На сьогодні на факультетах іноземних мов теоретичний курс іноземної мови вивчається окремо за аспектами (фонетика, лексикологія, граматики та ін.). Поряд із ним майбутні фахівці вивчають практичний курс іноземної мови. Таким чином, забезпечуються принципи систематичності та послідовності при вивченні ІМ. У той самий час на філологічних факультетах вивчаються окремі аспекти тільки мови першої спеціальності (української чи російської). Наприклад, вивчення ДІМ в навчально-науковому інституті філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка обмежується тільки практичним курсом ІМ, коротким курсом літератури країни, мова якої вивчається (читається іноземною мовою), теоретичним курсом ІМ на 5 курсі, невеликим курсом порівняльної типології, основним курсом та кількома спецкурсами з методики навчання шкільного курсу ІМ. На нашу думку, вивчення ІМ на філологічних факультетах є недостатнім для того, щоб сформувати глибокі лінгвістичні знання та професійно-педагогічні уміння в майбутніх учителів ІМ. Тому актуальною є проблема збільшення годин на вивчення різних розділів іноземної мови і таким чином наближення рівня володіння ІМ студентами філологічних факультетів із рівнем володіння ДІМ на факультетах іноземних мов. Доречним було б окрім практичного та теоретичного курсу іноземної мови введення в навчальні програми аспектного вивчення фонетики, морфології, лексикології та фразеології, теоретичної граматики ІМ, а також лінгвокраїнознавства та літератури країни, мова якої вивчається.

І. В. Соколова зазначає, що у 50–60-х рр. ХХ ст. крім основних дисциплін, для студентів-філологів щотижня відводилося 4-5 годин на факультативи: переклад з іноземної мови на рідну, другої іноземної мови, однієї із слов'янських мов, порівняльної граматики, історії українського театру [13: 99].

Враховуючи ситуацію на сучасному ринку праці, випускники вищих педагогічних навчальних закладів, які отримують подвійну спеціальність, зацікавлені у працевлаштуванні не тільки за фахом, тобто вчителем двох мов, але й перекладачами, референтами, репетиторами. Це стосується як факультетів іноземних мов, так й інших, зокрема і філологічних факультетів. Тому важливо враховувати це явище і дати майбутнім спеціалістам право на додаткові вибіркові курси, щоб якісно підготувати таких фахівців. Серед таких курсів – синхронний / технічний переклад, ділова іноземна мова, зарубіжна література мовою оригіналу і т. п.

Отож, для того, щоб забезпечити ефективніше вивчення другої іноземної мови як спеціальності у вищих педагогічних навчальних закладах, треба враховувати попередній досвід системи педагогічної освіти, коли подвійні спеціальності запроваджувалися. По-перше, необхідно розширити діапазон дисциплін фахової фундаментальної підготовки. По-друге, треба зрівняти вагу дисциплін першої і другої спеціальності до приблизно одного рівня так, як це було вперше впроваджено (35 % і 33 %) [13: 99]. По-третє, варто уніфікувати дисципліни теоретичної та практичної підготовки (особливо дисципліни першої та другої спеціальності).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мисечко О. Є. Формування системи фахової підготовки вчителя іноземної мови у педагогічних навчальних закладах України (початок ХХ ст. – початок 1960-х рр.) : [монографія] / О. Є. Мисечко. – Житомир : Полісся, 2008. – 528 с.
2. Солдатов Г. А. О методах подготовки студентов по языку второй специальности / Г. А. Солдатов // Иностранные языки в школе. – 1977. – № 2. – С. 44–48.
3. Борзова Е. В. Об усилении профессиональной направленности практических занятий по второму языку в педагогических институтах / Е. В. Борзова // Иностранные языки в школе. – 1982. – № 1. – С. 59–61.
4. Неустроева В. П. О содержании и организации методической подготовки по второму иностранному языку / В. П. Неустроева // Иностранные языки в школе. – 1988. – № 4. – С. 81–84.
5. Яковлева Л. Н. Межкультурная коммуникация как основа обучения второму иностранному языку / Л. Н. Яковлева // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 6. – С. 4–7.
6. Сосяк М. М. Управлінські аспекти організації навчального процесу з другої іноземної мови у педагогічних університетах / М. М. Сосяк // Іноземні мови. – 2001. – № 1. – С. 23–26.
7. Калашникова Л. О. Вправи на навчання читання німецькою мовою як другою після англійської / Л. О. Калашникова // Іноземні мови. – 2005. – № 2. – С. 31–37.
8. Кажан Ю. М. Вправи для формування у майбутніх учителів рецептивної лексичної компетенції в німецькій мові як другій іноземній / Ю. М. Кажан // Іноземні мови. – 2007. – № 3. – С. 39–44.
9. Голуб І. Ю. Підсистема вправ для формування соціокультурної компетенції у майбутніх перекладачів з німецької мови як другої іноземної / І. Ю. Голуб // Іноземні мови. – 2009. – № 1. – С. 32–37.
10. Жульківська А. Лексичний підхід у викладанні другої мови як іноземної / А. Жульківська, М. Кобець // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С. 33–34.
11. Квасова О. Друга – теж важлива (про навчання англійської мови як другої іноземної на мовних факультетах університету) / О. Квасова // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2007. – № 3. – С. 118–122.
12. Перлова В. Складові педагогічної майстерності : класифікація професійних педагогічних умінь / В. Перлова // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2005. – № 6. – С. 87–93.
13. Соколова І. В. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки майбутнього вчителя за двома спеціальностями на філологічних факультетах вищих навчальних закладів : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Соколова Ірина Володимирівна. – Київ, 2008. – 603 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Mysechko O. E. Formuvannia systemy fakhovoi pidgotovky vchytelia inozemnoi movy u pedagogichnykh navchal'nykh zakladakh Ukrainy (pochatok XX st. – pochatok 1960-kh rr.) [Foreign Teacher's Professional Training Formation in the Ukrainian Pedagogical Establishments (the Beginning of the XX Century – the Beginning of the 1960s)] : [monografiia] / O. E. Mysechko. – Zhytomyr : Polissia, 2008. – 528 s.
2. Soldatov G. A. O metodakh podgotovki studentov po yazyku vtoroi spetsyal'nosti [About the Methods of Preparing Students for the Second Language Specialty] / G. A. Soldatov // Inotsrannyye yazyki v shkole [Foreign Languages at School]. – 1977. – № 2. – S. 44–48.
3. Borzova E. V. Ob usilenii professional'noi napravlenosti prakticheskikh zaniatii po vtoromu yazyku v pedagogicheskikh institutakh [On the Increasing the Professional Directivity of Practical Studies in the Second Language in the Pedagogical Institutes] / E. V. Borzova // Inotsrannyye yazyki v shkole [Foreign Languages at School]. – 1982. – № 1. – S. 59–61.
4. Neustroeva V. P. O sodержanii i organizatsii metodicheskoi podgotovki po vtoromu inostrannomu yazyku [About Contents and Organization of the Methodological Preparation for the Second Foreign Language] / V. P. Neustroeva // Inotsrannyye yazyki v shkole [Foreign Languages at School]. – 1988. – № 4. – S. 81–84.
5. Yakovleva L. N. Mezhhkul'turnaia kommunikatsiia kak osnova obucheniia vtoromu inostrannomu yazyku [Intercultural Communication as a Basis for Learning the Second Foreign Language] / L. N. Yakovleva // Inotsrannyye yazyki v shkole [Foreign Languages at School]. – 2001. – № 6. – S. 4–7.
6. Sosiak M. M. Upravlins'ki aspekty organizatsii navchl'nogo protsesu z drugoi inozemnoi movy u pedagogichnykh universytetakh [Administrative Aspects of the Educational Process of the Second Foreign Language in the Pedagogical Universities] / M. M. Sosiak // Inozemni movy [Foreign Languages at School]. – 2001. – № 1. – P. 23–26.
7. Kalashnikova L. A. Vpravy na navchannia chytannia nimets'koiu movoiu yak drugoiu pislia angliis'koi [Exercises on Teaching Reading in German as the Second Language after English] / L. A. Kalashnikova // Inozemni movy [Foreign Languages at School]. – 2005. – № 2. – S. 31–37.
8. Kazhan Yu. M. Vpravy dlia formuvannia u maibutnikh uchyteliv retseptivnoi leksychnoi kompetentsii v nimets'kii movi yak drugii inozemni [Exercises for the Formation of Future Teachers' Receptive Lexical Competence in German as the Second Foreign Language] / I. M. Kazhan // Inozemni movy [Foreign Languages at School]. – 2007. – № 3. – S. 39–44.
9. Golub I. Yu. Pidsystema vprav dlia formuvannia sotsiokul'turnoi kompetentsii u maybutnikh perekladachiv z nimets'koi movy yak drugoi inozemnoi [Subsystem of Exercises for the Formation of Socio-Cultural Competence in the Future Translators of German as the Second Foreign Language] / I. Yu. Golub // Inozemni movy [Foreign Languages at School]. – 2009. – № 1. – S. 32–37.
10. Zhulkivs'ka A. Leksychnyi pidkhid u vykladanni drugoi movy yak inozemnoi [Lexical Approach to Teaching the Second Language as a Foreign] / A. Zhulkivs'ka, M. Kobets' // Ridna shkola [Native School]. – 2006. – № 5. – S. 33–34.
11. Kvasova O. Druga – tezh vazhlyva (pro navchannia angliis'koi yak drugoi inozemnoi na movnykh fakul'tetakh universytetu [The Second is also Important (about Teaching English as the Second Foreign Language at the University Faculties)] / O. Kvasova // Inozemni movy v shkoli [Foreign Languages at School]. – 2007. – № 3. – S. 118–122.
12. Perlova V. Skladovi pedagogichnoi maisternosti : klasyfikatsiia profesynykh pedagogichnykh umin' [Components of the Teaching Mastery : the Classification of Professional Teaching Skills] / V. Perlova // Inozemni movy v shkoli [Foreign Languages at School]. – 2005. – № 6. – S. 87–93.
13. Sokolova I. V. Teoretychni ta metodychni osnovy profesiinoi pidgotovky maibutniogo vchytelia za dvoma spetsial'nostiamy na filologichnykh fakul'tetakh vyschykh navchal'nykh zakladiv [Theoretical and Methodological Bases of Training Future

Матеріал надійшов до редакції 13.03. 2012 р.

Липинская И. О. Изучение второго иностранного языка как специальности в высших педагогических учебных заведениях Украины.

В статье рассмотрена проблема подготовки учителей-филологов на факультетах иностранных языков и филологических факультетах педагогических вузов Украины. Проанализирован предыдущий опыт подготовки специалистов по второму иностранному языку и отмечено, что ученые рассматривали различные аспекты изучения второго иностранного языка как специальности на разных факультетах высших педагогических учебных заведений. Оценено современное состояние подготовки учителей-филологов по двум специальностям. Высказаны соображения по улучшению уровня владения вторым иностранным языком как специальности путем введения ее аспектного изучения на филологических факультетах педагогических вузов Украины.

Lipins'ka I. O. The Learning of the Second Foreign Language as a Profession in the Higher Pedagogical Educational Establishments in Ukraine.

The article deals with the problem of training teachers-philologists at the Faculties of Philology and the Faculties of Foreign Languages in the pedagogical universities of Ukraine. The previous experience of training teachers with the second foreign language is examined and it is noted that scientists have examined various aspects of learning the second foreign language as a profession in the different faculties of higher educational institutions. The current state of training teachers-philologists in two specialties is assessed. The ideas are expressed on improving the level of the second foreign language as the specialty by introducing its aspect study at the Faculties of Philology of the pedagogical universities of Ukraine.